

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatsku usmenu književnost

Patricija Matijašec

**ULOGA GRADIŠĆANSKOHRVATSKIH UDRUGA U
OČUVANJU HRVATSKOGA JEZIKA I KULTURE U
AUSTRIJI**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentorica: doc. dr. sc. Evelina Rudan

Zagreb, lipanj 2016.

I na kraju, posve je razumljivo što javnost u Hrvatskoj ne može biti ravnodušna pred opasnostima koje su se u domovini Haydna, u jedinstvenom zelenom krajoliku između Željezna i Šoprona, između starog Požuna i burgenlandskog juga, danas, tisuću devetsto sedamdeset treće tako tjeskobno nadvile nad sudbinom jedne male oaze hrvatskoga jezika koja nas ne podsjeća ni na ekspanziju ni na osvajanja nego na samoprijegorne žrtve što ih je naš obespravljeni puk u najtežim stoljećima povijesti pridonio izgradnji evropske civilizacije. Izdavajući ovu knjigu kao značajno djelo hrvatskih kulturnih radnika iz Gradišća i nas iz stare domovine, u doba kad je slobodoljubiva misao o pravu nacionalnih manjina na opstanak i ravnopravnu participaciju praktički pobijedila na čitavom globusu, Čakavski sabor ne čini ništa drugo nego obeshrabljuje nedjeljivu ideju međuljudske uzajamnosti i tolerancije. (Zvane Črnja, predgovor knjizi Gradišćanski Hrvati, 1973.)

Sadržaj

1.	Uvod	5
1.1.	Predmet rada	5
1.2.	Cilj rada	6
1.3.	Struktura rada	6
2.	Osnivanje kulturnih institucija Gradišćanskih Hrvata od 1920. do 1934. godine	7
2.1.	Vrijeme prije službenog osnivanja gradišćanskohrvatskih udruga	7
2.2.	<i>Hrvatsko kulturno društvo</i>	7
2.2.1.	<i>Hrvatsko kulturno društvo</i> nakon stanke	8
2.3.	<i>Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo</i>	9
2.3.1.	<i>Hrvatsko bečansko društvo</i>	9
2.3.2.	Drugi pokušaj osnivanja društva Gradišćanskih Hrvata u Beču	10
2.3.3.	Prva službeno osnovana udruga Gradišćanskih Hrvata u Beču	11
3.	Osnivanje kulturnih institucija Gradišćanskih Hrvata od 1947. do danas	12
3.1.	<i>Hrvatsko nakladno društvo</i>	12
3.2.	<i>Hrvatski akademski klub</i>	13
3.3.	<i>Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata</i>	16
3.3.1.	Kulturna nagrada Gradišćanskih Hrvata	16
4.	Jezik Gradišćanskih Hrvata i njegovo očuvanje	18
4.1.	Hrvatski centar	19
4.1.1.	Dvojezična grupa <i>Viverica</i>	20
4.2.	Ciljevi Hrvatskog kulturnog društva	21
4.2.1.	Školovanje na hrvatskom jeziku	22
4.3.	Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata do danas	22
4.3.1.	Radijske i televizijske emisije na gradišćanskohrvatskom jeziku	24
4.3.2.	Hrvatski dom	25
4.3.3.	Jezična inicijativa Košić	27
4.3.4.	Skupljanje građe o životu i običajima Gradišćanskih Hrvata	27
4.3.5.	Oblikovanje sjećanja kod Gradišćanskih Hrvata	37
5.	Daljnja borba za opstanak hrvatskog jezika u Austriji	38
6.	Zaključak	39

7. Literatura:.....	41
7.1. Knjige i znanstveni članci:	41
7.2. Novine i časopisi:.....	43
7.3. Internetske stranice:	43

1. Uvod

1.1. Predmet rada

Gradišćanskim Hrvatima danas nazivmo potomke onih Hrvata koji su tijekom 15. i 16. stoljeća napustili tadašnju Hrvatsku i naselili se na području današnjeg Gradišća, u jugoistočni dio Donje Austrije, u dijelove zapadne Ugarske, južne Moravske i južne Slovačke. Razlog organiziranom masovnom preseljenju bila su osmanlijska osvajanja i pustošenja hrvatskih zemalja. Iako se ne može sa sigurnošću utvrditi vrijeme prvih preseljavanja, prvi spomen o hrvatskim doseljenicima nalazimo u urbaru Željezanskoga kotara iz 1515. godine (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*¹). Doseljenici su najvećim dijelom bili seljaci, odnosno kmetovi koje su velikaške obitelji Nádasdy, Erdödy i Batthyány preseljavale iz svojih posjeda u središnjoj Hrvatskoj na svoje posjede u zapadnoj Ugarskoj (*ibid.*). Nisu brinuli samo o sigurnosti hrvatskih seljaka, nego su htjeli zaštititi svoje ugarske posjede jer su Hrvati bili poznati kao radišni ljudi koji su vični oružju. Osim osmanlijskih osvajanja, čini se da je i kuga koja je početkom 15. stoljeća pustošila zapadnu Ugarsku imala utjecaja jer je još više prorijedila malobrojno stanovništvo u zapadnoj Ugarskoj i Donjoj Austriji tako da su mnoga sela ostala pusta (usp. Gieler i Kornfeind²), a zbog opskrbe i obrane bilo je u interesu očuvati funkcionalna sela. Međutim, nisu samo seljaci bili ti koji su se doseljavali, među njima bilo je i svećenika, trgovaca te predstavnika nižeg i srednjeg plemstva, no „nerazvijenost privrednih i političkih prilika bila je uzrokom da Gradišćanski Hrvati nikada nisu izgradili jači građanski ili nižeplemićki sloj, a pogotovu nisu imali svog višeg plemstva“ (Benčić 1973: 42).

Podaci govore da je za vrijeme osmanlijskih osvajanja oko 200 000 Hrvata iselilo put sjeverozapada te da ih je do 60 000 naselilo područje današnjeg Gradišća (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*). Prema podacima iz 2001. godine u Austriji ima 19 412 osoba koje priznaju hrvatski kao materinski jezik, a „tako snažan proces asimilacije – germanizacije i mađarizacije – rijedak je primjer u svjetskoj povijesti“ (Valentić 1973: 15). Neki od razloga asimilacije bili su rasijanost Hrvata, s obzirom na to da su naselili 200 sela koja međusobno nisu bila povezana, nepovezanost sa starom domovinom te dijalektološke razlike – „dolazili su iz područja zapadne Slavonije od Osijeka, Požege, Hrvatske Velike do Novske, Gradiške,

---

¹http://hkd.at/index.php?option=com_content&view=article&id=43&Itemid=168&lang=hr

[pregled: 2.5.2016.]

²http://www.zigh.at/platforma.sites.djangohosting.ch/media/files/gh_novo.pdf [preuzeto: 2.5.2016.]

Virovitice, Križevaca, Čazme, zatim gornja Posavina, sjeverna i sjeverozapadna Bosna, Pounje, pa šira okolica Gline i Petrinje te teritorij Like i Krbave, Hrvatskog primorja i predjela južno od Senja“ (Gieler i Kornfeind, str. 2). Također, teško se bilo odupirati stalnim pokušajima germanizacije i mađarizacije. Germanizacija je započela vrlo rano odredbom cara Maksimilijana II. koji je zapovijedio da se na svim funkcijama zamijeni „ove Hrvate s našim sposobnim Nijemcima“ (Gieler i Kornfeind, str. 4). Odredbom je zabranio da Hrvati dobiju posjede, te je zapovijedio da se prema Hrvatima oštrije postupi (usp. *ibid.*). Usprkos stalnim pokušajima da se Hrvati koji su naselili područje Austrije i Ugarske asimiliraju i prihvate njemački ili mađarski jezik, oni su uspjeli očuvati svoj jezik.

1.2. Cilj rada

Ovim radom istražit će se kakvu su ulogu imale udruge koje su osnivali Gradišćanski Hrvati u očuvanju hrvatskog jezika i kulture u današnjoj Austriji te s kojim su ciljem bile osnivane. Pokazat će se kako su osnivane – od neformalnih okupljanja u tadašnjim gostionicama i salonima, preko službenog osnivanja prve udruge (*Hrvatsko kulturno društvo*) – te na koji su način osvajale važan prostor u zajednici Gradišćanskih Hrvata. Uz to, prikazat će se kojim su manifestacijama strukturirale pamćenje i sjećanje zajednice, koje su publikacije izdavale ili izdaju još danas, te koja je svrha osnovanog dvojezičnog vrtića.

1.3. Struktura rada

Rad se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu ćemo opisati kako su udruge nastajale, te koje su sve gradišćanskohrvatske udruge nastale od 1920. godine pa sve do danas. U drugom dijelu detaljnije ćemo objasniti koji su sve bili ciljevi udruge, opisati napore osnovanih udruge da očuvaju hrvatski jezik i kulturu izvan matične domovine preko različitih projekata, dok ćemo u trećem, odnosno zadnjem dijelu raspraviti o ulozi, odnosno važnosti navedenih udruge i donijeti zaključak.

2. Osnivanje kulturnih institucija Gradišćanskih Hrvata od 1920. do 1934. godine

2.1. Vrijeme prije službenog osnivanja gradišćanskohrvatskih udruga

Nakon 1920. godine stalni susreti u gostionicama i salonima završavali su osnivanjem udruga (usp. Seršić 2012: 70). Doduše, te udruge nisu imale nikakvu težinu jer nisu bile službeno osnovane, dakle bile su bez statuta i pravilno definiranih ciljeva, ali su bile odlična podloga za prvo službeno osnivanje. Prva udruga Gradišćanskih Hrvata u Beču osnovana je tek iz trećeg pokušaja i to 1934. godine (usp. Fericsak 2010: 20), iako su se Hrvati koji su dolazili na studij već sto godina prije toga udruživali, „među ostalim, *Zvonimir*, *Jug* (osnovan 1868.), *Societas Adriaca Südslawischer Klub* (1898.), *Jedinstvo* (1874.), *Društvo hrvatskih tehničara* i *Hrvatska* te udruga *Velebit* koju je hrvatski pisac August Šenoa osnovao 1865. godine. Šenoino ime nosila je i udruga *Hrvatsko Akademsko Društvo August Šenoa* (1940.), koja je tijekom Drugoga svjetskog rata u Beču organizirala hrvatske večeri, a ime *Velebit* preuzelo je katoličko akademsko društvo utemeljeno 1903. koje je u Beču izdavalo list *Luč*“ (Seršić 2012: 19, 20). Zbog vanjskih, ali i unutarnjih okolnosti, udruge koje se osnivale Hrvati, koji bi iz različitih razloga dolazili u Austriju, nisu kontinuirano djelovale.

2.2. Hrvatsko kulturno društvo

Nakon što su se Gradišćanski Hrvati, pogotovo oni koji su živjeli u zapadnoj Ugarskoj, počeli kulturno osvještivati došlo je do prave provale izdavačkih djelatnosti – prvi među izdanim publikacijama bio je kalendar 1864. godine, a nakon njega slijedile su knjige i novine (usp. Benčić 1973: 45). Shvatili su da se trebaju udružiti u kulturnu organizaciju kako bi mogli napredovati te imati čvrsto uporište u svojoj djelatnosti. Prvi je svoju želju za takvom djelatnošću u Filežu izrekao Ivan Dobrović 1919. godine, ali tada u svom naumu nije uspio. Ubrzo nakon Prvog svjetskoga rata, početkom 1919., u Koljnofu se utemeljio *Hrvatski*

narodni tanač pod vodstvom odvjetnika dr. Štefana Pinezića koji je zastupao interese zapadnougarskih Hrvata. Tek nakon dvije godine teških priprema u Šopronu bilo je osnovano *Hrvatsko kulturno društvo* (usp. Benčić 1973: 45) po uzoru na Dobrovićevu ideju.

Hrvatsko kulturno društvo konstituiralo se 28. travnja 1921. godine, a prvim je predsjednikom postao Matija Meršić stariji. Pravila Društva bila su podijeljena u pet tematskih cjelina: jezik, znanost, društvo, gospodarstvo i politika (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*). Međutim, još iste godine zapadna Ugarska pripojila se Austriji. Jedna od posljedica pripojenja bio je i raspad HKD-a, a novo društvo započelo je djelovati na istim načelima tek 1929. (usp. Benčić 1973: 45). Nastala je teška politička i ekonomska kriza koja je pogodila stanovništvo i njegovu privredu, no Gradišćanski su Hrvati svojim organizacijama i tradicijom tiska uvelike doprinijeli obnovi života i privrede Gradišća (usp. Valentić 1973: 18). Njihova je zadaća u to teško vrijeme bila politički, društveni i kulturni život Gradišća prilagoditi austrijskom načinu života. To su i uspjeli tako što su premjestili izdavačke centre iz Ugarske u Austriju, preuredili crkvenu upravu s posebnim hrvatskim naglaskom, intenzivirali djelovanje kazališta po selima te doprinijeli osnivanju seoskih *jačkarnih*, sportskih, gospodarskih i drugih društava među kojima je najvažnije društvo „Tamburaši u Pajngрту“ s kojim je započeo znameniti put tamburice u Austriji (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*).

2.2.1. *Hrvatsko kulturno društvo nakon stanke*

Glavni urednik *Hrvatskih Novina* Lovro Karall sazvao je 22. travnja 1925. godine osnivačku skupštinu *Hrvatskog kulturnog društva* (usp. Valentić 1973: 29). Do toga je došlo nakon pripojenja zapadne Ugarske Austriji jer se od samog početka osjeća jaka tendencija okupljanja rasutih hrvatskih sela u jedan zajednički pokret. Smatrao je da bi bilo potrebno jedno zajedničko društvo koje bi predstavljalo sve Gradišćanske Hrvate te bi bilo krovna organizacija za sva pjevačka, gospodarstvena i *junačka* društva (usp. Esih 1933: 9). Nije uspio u svom naumu, stoga je Društvo opet pokušalo započeti s radom tek 1929, iako su pripreme započele već 1927. godine na čelu sa župnikom Antunom Grubićem. On je 1927. u Šuševu osnovao Pripremni odbor. U siječnju 1929. godine počelo je po selima popisivanje članova te prikupljanje članarine i potpore za kulturno društvo. Oduševljenje naroda bilo je veliko, a

pomoć je dolazila čak i iz Sjedinjenih Američkih Država. U samo tri godine skupilo se 10 tisuća šilinga za djelovanje *Hrvatskog kulturnog društva*. Društvo se konačno obnovilo 8. kolovoza 1929. godine u gostionici kod željezničkog kolodvora u najvećem hrvatskom selu Vulkaprodrštofu (usp. Brabec 1973: 64) pod nazivom *Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću* (*Kroatischer kulturverein im Burgenland*), a za predsjednika je izabran Ivan Dobrović koji je ostao predsjednikom do 1931. godine (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*). Nakon što je Društvo donijelo i svoja prva pravila, Mate Meršić-Miloradić iznio je svoje kritičke primjedbe o tome kako u pravila nije uključena nikakva veza ni komunikacija s matičnom domovinom, dok se „svaka narodna manjina naslanja u pravilima svoga Društva i u svojem kulturnom radu na kulturne veze sa domovinom odakle dotična manjina potječe“ (Valentić 1973: 29). Valentić piše kako „Miloradićeve primjedbe nisu sve do danas našle svoje opravdano mjesto u tekstu Pravila društva, što ne znači da oslonca i surađanje nije bilo“ (*ibid.*).

2.3. *Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo*

Vrlo brzo nakon Prvog svjetskog rata Hrvati iz Gradišća počeli su odlaziti u gradove i industrijski razvijenije krajeve. Velik ih se broj naselio u Beču, a imali su jedan cilj: očuvati hrvatski karakter i u velegradu (usp. Benčić 1973: 48). Da bi se taj cilj ostvario, trebalo je „skupiti sve Hrvate u Beču i kulturnim djelovanjem širiti znanje hrvatskog jezika, kulturu uopće i time izgrađivati slogu među Hrvatima“ (*ibid.*). Prošlo je sveukupno dvanaest godina od prvog pokušaja osnivanja gradišćanske kulturne udruge u Beču, po uzoru na već postojeću udrugu Gradišćanskih Hrvata koja je djelovala u Gradišću, do konačnog službenog osnivanja 1934. godine. Kroz te godine, HGKD je doživio različite promjene.

2.3.1. *Hrvatsko bečansko društvo*

Hrvatsko kulturno društvo nije bilo jedina udruga koju su Gradišćanski Hrvati osnovali 20-ih godina 20. stoljeća. *Hrvatske Novine, glasnik Gradišćanskih Horvatov*, koje je osnovala grupa mladih intelektualaca predvođena Lovrom Karallom, Rudolfom Klaudusom i Matom Feržinom, pišu u svojem prvom izdanju od 23. prosinca 1922. da je 20. prosinca 1922. godine održan sastanak društva (usp. Fercsak 2010: 95). Društvo je osnovano za sve

Gradišćanske Hrvate koji su se preselili u Beč. U članku nije navedeno tko su bili utemeljitelji društva koje je nosilo naziv *Bečansko hrvatsko društvo*, odnosno *Gradišćansko Hrvatsko Društvo u Beču* (usp. Fericsak 2010: 95) te nije poznato jesu li imali svoj statut. Cilj je *Bečanskog hrvatskog društva* bio njegovati hrvatski jezik, organizirati različite zabave za pučanstvo i oplemeniti društvo (usp. Lukenda 2012: 15), što možemo zaključiti i prema tome što „*Potom pak su se nazočni vrlo lipo i veselo zabavljali pri starih, pravo hrvatskih jačkah.*“ (*Hrvatske Novine*, 23.12.1922., 3). U nastavku članka piše kako se prvi sastanak odbora udruge treba održati 31. prosinca 1922., dok se svi članovi Društva pozivaju 7. siječnja 1923. godine kod Stromajera (Gasthaus Strohmaier, kasnije nazvana Gasthaus Sandruschitz) koji se nalazio u prvom bečkom kotaru (*bezirku*), na adresi Liebenberggasse 6 (usp. Fericsak 2010: 95). Navodno se u toj gostionici svaki dan moglo pronaći Hrvate dok su se službeni sastanci održavali jednom mjesečno, svake treće nedjelje u mjesecu (usp. Fericsak 2010: 96). Cilj je Društva, kao što piše u *Hrvatskim Novinama* bio: „*Cilj društva je čisto kulturni. Društvo se naime trsi hrvatski jezik zobdržat i gojit; onim Beči stanujućim ili ovde se krez kratak čas nahajajućim Hrvatom priliku dat, da se na jednom mestu skupa najdu, razgovaraju, razveselu, mnogo ča hasnovitoga dočuju.*“ (*Hrvatske Novine*, 11. siječnja 1923., 3). Društvo je imalo oko 200 aktivnih članova koji su dolazili uglavnom iz Srednjeg Gradišća, a prvi predsjednik bio je Mate Jurasović (usp. Fericsak 2010: 96). Među prvim članovima društva nije bilo intelektualaca te iz tog razloga nije poznato koliko je intelektualaca 20-ih godina 20. stoljeća preselilo iz Gradišća u Beč, no situacija se mijenja s trećim osnivanjem udruge, ovaj put službenim, kad su intelektualci i članovi akademske zajednice zapravo bili inicijatori udruge (usp. Fericsak 2010: 97). Već spomenuta politička i gospodarska previranja pridonose 1927. godine gašenju društva. Nakon tri godine *Hrvatske Novine* opet pozivaju Gradišćanske Hrvate u Beču da osnuju društvo. Ubrzo nakon toga, već 9. ožujka 1930. ponovno je osnovano novo društvo pod nazivom *Hrvatsko društvo u Beču*. Nažalost, ni ovo društvo nije imalo statut, niti je bilo registrirano.

2.3.2. Drugi pokušaj osnivanja društva Gradišćanskih Hrvata u Beču

Hrvatske Novine su već od 1923. godine postale školom stvaranja književnog jezika, odnosno simbol za očuvanje hrvatskog jezika i kulture u Austriji. Mladi književnik Ignac Horvat smatrao je da je uloga *Hrvatskih Novina* poticanje Hrvata da se bore za svoja prava, te da ne dopuste da ih se proglašava građanima drugog reda jer oni imaju pravo živjeti u Austriji

isto kao i svaki drugi narod (usp. Valentić 1973: 24). Uzastopno su poticale osnivanje, odnosno jačanje Društva koje je često prestajalo s radom, tako da u broju od 1. ožujka 1930. piše: „*Hrvati u Beču! Komu još tuče srce po hrvatsku, ki poštuje on mili jezik, u kom hrvatska majka spiva svomu ditetu kod zibajke, ki ima nek makulicu one krvi, one ljubavi, ka je vabila naše preoce po nedilje pod onu staru lipu nasred sela, da se po šest danih mučnoga dela malo spočinu i po bratinski porazgovoru, ki si želji, da si ovdešnji žitak u tudjni malo poslatki tako, da se skupa najde bar jednoč ili većputi u misecu s drugimi brati hrvatskoga naroda i se u ovom kolobaru po bratinski razgovori, neka dojde 9. marca 1930. u 6 urah navečer u krčmu Lovre Linzera, Wien, III., Landstrasser Gürtel 21 (tramvajska linija 118, O, 4), da bude i on pomogal postaviti jedno gradišćansko hrvatsko društvo, ko će imat mesta za svakoga pravoga Hrvata, ne gledeć na politično mišljenje, samo to potribuje društvo od njega, da ga ne bude sram valovati, da je Hrvat. - Cilji društva: S kulturnim i dobrotvornim djelovanjem, širenjem znanja, ljubavi i sloge med hrvatstvom izgradjivati, unapredjivati i širiti gradišćansku hrvatsku kulturu. [...]*“ Broj koji je izašao točno dva tjedna kasnije, nakon što je trebala biti održana, nazovimo je, izborna skupština, upućuju na to da ipak nije došlo do sloge: „*Vsi narodi, kih i nek puna šačica stanuje u Beču, imaju svoje društvo, a mi Hrvati, kih nas je nekoliko tisuć ovde, mi da ne bi bili u stališu izgraditi jedno jedino društvo?*“

2.3.3. Prva službeno osnovana udruga Gradišćanskih Hrvata u Beču

Velečasni Martin Meršić vodio je brigu o pastoralu radnika u Beču 1934. godine, no on se nije ograničavao samo na pastoralni rad tako da 17. listopada 1934. poziva sve Hrvate koji žive u Beču na dogovor oko osnivanja kulturnog društva. Njegovu pozivu odazvali su se radnici, trgovci, poduzetnici i studenti. Na toj je inicijalnoj skupštini odlučeno da se osnuje *Hrvatsko kulturno društvo u Beču* po uzoru na već postojeće društvo koje djeluje u Gradišću, ali s vlastitom upravom, pravilima i ciljevima (usp. Lukenda 2012: 16). Samo četiri dana nakon inicijalne skupštine prihvaćen je statut. Statut je odobren i od strane vlasti u Beču, tako da su se mnogi Gradišćanski Hrvati sastali na prvoj općoj skupštini 2. prosinca 1934. godine *Hrvatskog gradišćanskog kulturnog društva u Beču* (HGKD). Za prvog je predsjednika društva izabran Karlo Kruesz, a u statutu Društva piše kako ima zadaću kulturno osnaživati hrvatski narod preko organiziranja kazališnih koncerata, predstava i različitih proslava. Društvo je osnovalo zbor *Kolo* te poticalo suradnju s matičnom domovinom tako što su ugostili hrvatsko društvo *Zvonimir* iz Zagreba.

Osnovni cilj HGKD-a osiguranje je postojećeg uređenja (dvojezičnih dječjih grupa u vrtiću *Viverica*, različiti jezični tečajevi), istraživanje i pronalaženje modela za dvojezičnu izobrazbu sve od vrtića pa do mature, te učvršćenje gradišćanskohrvatskoga jezika na sveučilištu u Beču (usp. *Hrvatski centar*). Opći je cilj održavanje i daljnje razvijanje gradišćanskohrvatskog identiteta u Beču te zalaganje za interese Gradišćanskih Hrvata, osobito onih koji žive i djeluju u Beču (*ibid.*). To postižu tako što organiziraju različite kulturne programe i usluge za sve starosne i interesne skupine (npr. *Klub seniorov*). Osim toga, važnost se pridaje odnosima s javnošću i medijima, pri čemu je značajan časopis *Put*, te se zalaže za veću ponudu na radiju i televiziji za i o Gradišćanskim Hrvatima u Beču, informiranje pripadnika narodne manjine, ali i austrijske i međunarodne javnosti te za proširenje slike Gradišćanskih Hrvata kao naroda u nošnji i s tamburicom u ruci na sliku Gradišćanskih Hrvata u njihovoj kulturnoj, političkoj, ideološkoj, gospodarskoj i socijalnoj šarolikosti. Nadalje, HGKD djeluje na političkom području na način da se zalaže za interese Gradišćanskih Hrvata u okviru manjinskopoličkih organizacija, austrijske javnosti te međunarodnih institucija i organizacija (HGKD³).

3. Osnivanje kulturnih institucija Gradišćanskih Hrvata od 1947. do danas

3.1. *Hrvatsko nakladno društvo*

Hrvatske Novine, koje su zastupale istinske interese hrvatske narodne manjine (usp. Valentić 1973: 25), zbog nepovoljnih političkih prilika između dva svjetska rata počele su slabiti svoju djelatnost, da bi konačno prestale izlaziti početkom 1942. godine (usp. Vranješ 1976: 412). Nakon rata „hrvatsko svećenstvo Gradišća dalo je prvi poticaj u procesu ponovnog oživljavanja kulturnih društava, hrvatske štampe i drugih okupljanja Gradišćanskih Hrvata u jednu jezičnu, kulturnu i nacionalno svjesnu zajednicu“ (Valentić 1973: 35) što je

---

³ Podaci dobiveni u Hrvatskom centru od članova *Hrvatskog gradišćanskog kulturnog društva* za vrijeme boravka na Erasmus plus stručnoj praksi u Hrvatskom svjetskom kongresu u Austriji.

dalo poticaj 1947. godine da se osnuje *Hrvatsko nakladno društvo* „da bi Gradišćanskim Hrvatima osiguralo i nakon drugog svjetskog rata tjedne novine“ (Benčić 1973: 48). Pokrenuli su iste godine *Naš tajednik*, s podnaslovom *Neodvisni glasnik Gradišćanskih Hrvatov*, a „želja je osnivača bila: brinuti se za hrvatsku štampu, čuvati tiskanim slovima zajedničke interese, na prvom mjestu gajiti hrvatski jezik, širiti hrvatsku knjigu, te pojačati narodnu svijest“ (*ibid.*). Godine 1960. Hrvatsko nakladno društvo preimenovano je u *Hrvatsko štamparsko društvo*, a *Naš tajednik* u *Hrvatske novine* koje izlaze i danas, te se besplatan primjerak može dobiti u Hrvatskom centru. *Hrvatsko štamparsko društvo*, uz *Hrvatske novine*, u današnje doba izdaje i kalendar *Gradišće*, beletristiku te druge knjige na hrvatskom jeziku. Smatraju da je višejezičnost i multikulturalnost posebno vrijedna jer ih s Hrvatskom veže povijesno porijeklo, jezik i kultura te su zbog toga ciljevi HŠtD-a širenje književnosti na originalnom jeziku, informiranje Gradišćanskih Hrvata, širenje gradišćanskohrvatskog normiranog jezika i postepeno približavanje hrvatskome standardu, te različite mjere za očuvanje i razvijanje Hrvata u javnom i privatnom životu. Preko toga dolazimo do glavnog cilja, a to je širenje i očuvanje hrvatskog jezika i kulture (usp. *Hrvatske novine*⁴). Problemi s kojima se konstantno susreću nedostatak su materijalnih sredstava i dovoljno školovanih ljudi. Nikada nisu pisali novine iz koristi ili zarade, već isključivo zbog „idealizma i odgovornosti za narod“ (Benčić 1973: 49), a na svom putu list je prolazio kroz različite krize koje su nekad dovodile u pitanje i njegov opstanak, ali ipak su uspjele na zadivljujuć način sačuvati svoju vjerodostojnost od početka izlaženja pa do danas, a Gradišćanski su Hrvati to prepoznali, iako to nije nimalo lako jer su danas dostupna mnoga kvalitetna štiva na njemačkom jeziku (usp. Vranješ-Šoljan 2005: 145).

3.2. Hrvatski akademski klub

Hrvatski akademski klub osnovan je 1948. godine, iako su se već 1947. gradišćanskohrvatski studenti i akademičari počeli okupljati s ciljem da organiziraju različite tečajeve, predavanja, diskusije o Gradišćanskim Hrvatima, kulturi i jeziku. Odmah po osnivanju započeli su sa svojim aktivnostima koje su bile na tragu nekadašnjeg srednjoškolskog udruženja *Kolo* (usp. *Hrvatski akademski klub*⁵). U početku su nailazili na

---

⁴ Usp. *Hrvatske novine*. <http://hrvatskenovine.at/o-nama> [pregled: 24.5.2016.]

⁵ Usp. *Hrvatski akademski klub*. http://www.hakovci.org/?page_id=9 [pregled: 24.5.2016.]

mnoge teškoće zbog malobrojnih studenata i njihova stalna kolebanja, a tek je 1954. godine kriza bila prevladana te je HAK stvorio mogućnost za proširenje svojih aktivnosti (usp. Vranješ-Šoljan 2005: 148). Prvotni ciljevi hakovaca bili su što savršenije naučiti hrvatski standardni jezik i upoznati hrvatsku kulturu, ali ne zanemariti znanja iz svoje struke. Željeli su otkloniti osjećaj manje vrijednosti koji im se nametao stoljećima zbog njihova podrijetla te pokrenuti narod s „kritične točke očaja, nehaja, neuralgije i letargije“ (Benčić 1973: 49).

Uz brojne druge aktivnosti, HAK 1957. godine pokreće časopis *Glas*, s podnaslovom *Časopis za kulturu i politiku*. Časopis je izazvao senzaciju zbog svoje otvorenosti i kritičnosti, a zbog toga mu se često predbacivalo da je provokativan i arogantan te neprimjeren. Iako je bio namijenjen školovanoj inteligenciji, zbog njegova duha rado su ga čitali seljaci i radnici (usp. Vranješ-Šoljan 2005: 148). Od 1963. do 1969. dolazi do stagnacije u radu HAK-a, pa tako i do prekida u objavljivanju časopisa. Nova generacija gradišćanskohrvatskih studenata u Beču 1969. godine pokreće časopis *Novi glas*, s podnaslovom *Magazin HAK-a*, koji izlazi do danas. Proširili su svoju djelatnost i na srednjoškolce te organizirali literarnu, plesačku, tamburašku i sportsku sekciju (*ibid.*). Budućnost Gradišćanskih Hrvata vidjeli su u „integraciji i pluralizmu čiji je temelj povezanost s Austrijom, Gradišćem i Hrvatskom, te je ta sinteza trebala voditi Gradišćanske Hrvate modernoj dvojezičnosti i pripadanju dvjema ravnopravnim kulturama. Hakovci su držali da je to putokaz koji vodi u buduću multinacionalnu i multikulturalnu integriranu Europu kojoj bi dvojezični i bikulturalni gradišćanski Hrvati mogli služiti kao primjer“ (Vranješ-Šoljan 2005: 149). Tada HAK proširuje svoje djelovanje u još jednom novom pravcu preko pristupanja Federalističkoj uniji europskih narodnih manjina (FUEN) (usp. *Hrvatski akademski klub*). HAK je 6. rujna 1973. godine prvi put organizirao manifestaciju naziva „Rendezvous“ u Trajštofu, čije ime su kasnije promijenili u „Dan mladine“. Cilj je manifestacije okupiti mlade iz svih krajeva Gradišća kako bi pokazali svoje kulturno bogatstvo. Svake se godine održava u drugom selu (2015. godine „Dan mladine“ održan je u Vulkaprodrštofu, a ove, 2016. godine, bit će, prema riječima predsjednika HAK-a Davora Frakata, održan u Stinjakima 9. rujna). Davor Frkat prvi je predsjednik bilo koje udruge Gradišćanskih Hrvata koji nije gradišćanskog podrijetla, nego je Hrvat u Gradišću (usp. *Novi glas*, 4/2014, str. 13).

Te iste 1973. godine organizirali su međunarodni znanstveni simpozij *Symposion Croaticon* u Beču povodom 25. obljetnice Kluba. Cilj simpozija bio je znanstveno analizirati poziciju hrvatske manjine, a okupila su se „eminentna europska imena pravne znanosti“

(Vranješ-Šoljan 2005: 150). Pokušali su na simpoziju prikazati međunarodne modele za rješavanje manjinskih pitanja i mogućnost primjene u Austriji, a zbornik radova u kojem su bili skupljeni radovi sa simpozija bio je prvo djelo o Gradišćanskim Hrvatima na znanstveno pravnoj podlozi. Simpozij je pripomogao utemeljenju „kontaktnog komiteta, tijela koje je trebalo uspostaviti dijalog između austrijskih vlasti i predstavnika manjima radi provedbe članka 7. Državnog ugovora iz 1955.“ (*ibid.*).

U 80-im godinama započeli su borbu za dvojezične natpise u gradišćanskim selima. Ideja se rodila na „Danu mladine“ u Mjenovu 1987. godine. HAK je pokrenuo peticiju za postavljenje dvojezičnih seoskih ploča koju je potpisalo oko 1000 ljudi te je poslana na Ustavni odbor Saveznoga vijeća. Posljedica toga bilo je zadobivanje velike pažnje javnosti, čak i njemačkih medija koji su se pozabavili tim pitanjem. Nakon pritiska iz Europske unije i zahvaljujući velikoj angažiranosti HAK-a, konačno su 2000. godine u cijelom Gradišću postavljene dvojezične ploče (usp. *Hrvatski akademski klub*). Ploče su izuzetno važne za samosvijest jer one zapravo govore kako su hrvatski jezik i hrvatska kultura jednako vrijedni kao i njemački jezik i kultura austrijskog naroda (usp. *Novi glas* 3/2015, str. 14).

Promjene u politici prema manjinama donijele su velike promjene te je time bila omogućena suradnja manjina iz različitih zemalja. HAK je jedan od osnivača nevladine udruge Youth of European Nationalities koja je osnovana 1984. godine, a ciljevi udruge su očuvanje i podupiranje kulture, jezika i identiteta manjina (*ibid.*).

Zalagali su se i za hrvatske vrtiće, osnovne škole te dvojezičnu srednju školu. Stručnjaci iz HAK-ova kruga sedamdesetih su godina razvili različite koncepte za dvojezičnu nastavu, te se izrodila ideja dvojezične gimnazije u srednjem Gradišću. Njihov je cilj bio školovati djecu na hrvatskom jeziku zajedno s još nekom kvalifikacijom kako bi im se otvorila vrata još ponekim zanimanjima, tako da su dijelom zaslužni i za otvaranje „Dvojezične savezne gimnazije“ u Borti jer su od početka zagovarali tu ideju, te je u konačnici prepoznata njezina vrijednost (usp. *Hrvatski akademski klub*).

3.3. Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata

Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata neovisno je i društveno korisno udruženje koje je utemeljeno 1994. godine u Trajštofu. Ciljevi su *Instituta* istraživanje kulturnih, društvenih, gospodarskih, pravnih i političkih pitanja Gradišćanskih Hrvata, sakupljanje povelja i drugog povijesnog materijala, primjena rezultata provedenih istraživanja te suradnja s drugim znanstvenim institucijama koje se bave sličnim pitanjima. *Znanstveni* je *institut* u okviru svojega djelovanja formirao Jezičnu komisiju 1995. godine. Sva društva i institucije koja su suočena s gradišćanskohrvatskim jezikom i s tiskanom hrvatskom riječju dobila su poziv da pošalju svojega delegata u komisiju te riječi za normiranje. Otada se redovito svaki mjesec sastaje kako bi normirala riječi, te stvorila odgovarajuće gradišćanskohrvatske ekvivalente, a predsjednik Komisije prvi je predsjednik ZIGH-a, mag. Joško Vlašić.

Riječi koje je Jezična komisija normirala na svojim sjednicama od 1995. do 1997. godine otiskane su u „Kalendaru Gradišće“ za 1998. godinu. Sve normirane riječi pohranjene su i u terminološkoj datarnici na internetskim stranicama *Znanstvenoga instituta*.

Redovnim ili potpomagajućim članom može postati svatko tko se zalaže za opstanak i razvitak etničkoga identiteta, opće društvene ravnopravnosti kao i za priznavanje jezično-kulturne zajednice hrvatske narodne manjine u Gradišću (usp. *Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata*⁶).

3.3.1. Kulturna nagrada Gradišćanskih Hrvatov

Godine 1991. prvi je put dodijeljena *Kulturna nagrada Gradišćanskih Hrvatov*, najviše gradišćanskohrvatsko priznanje koje dodjeljuju nadstranačka gradišćanskohrvatska društva i organizacije iz Gradišća i Beča.

Nagrada se dodjeljuje osobi ili instituciji koja se istaknula u svojem djelovanju na korist kulture Gradišćanskih Hrvata. Uključeni su svi koji se zalažu za opstanak i očuvanje Gradišćanskih Hrvata kao narodne grupe preko očuvanja jezika, književnosti, folkloru,

---

⁶*Hrvatski znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata*. <http://www.zigh.at/hrv/jezik/jezkom.html>[pregled 25.5.2016.]

narodne i klasične glazbe, crkvenog, odnosno vjerskog područja ili školskog područja. Dakle, potencijalni dobivatelji nagrade svi su oni koji su učinili nešto za opstanak Gradišćanskih Hrvata, njihova identiteta, mjeri se koliko su u tome uspješni i kreativni, te ako se vjeruje da će i u budućnosti činiti na korist Gradišćanskih Hrvata. Prva nagrada dodijeljena je etnokoreografu i etnokoreologu dr. Ivanu Ivančanu iz Hrvatske. On je istražio hrvatski folklor, narodno dobro u Gradišću, te je osmislio šest koreografija za folklorno društvo *Kolo-Slavuj*, te jednu i za Tamburicu *Uzlop* (usp. *Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata*).

4. Jezik Gradišćanskih Hrvata i njegovo očuvanje

Kao što je napomenuto u uvodu, danas gradišćanskohrvatskim jezikom, uglavnom čakavsko narječje s nekim specifičnim karakteristikama (usp. Esih 1933: 7), govori manje od 20 tisuća Gradišćanskih Hrvata zbog čega se nalazi na UNESCO-voj listi ugroženih jezika (usp. Ščukanec 2011: 15), iako Fran Kurelac piše u svojoj knjizi iz 1871. godine da je tada oko 120 tisuća ljudi u Gradišću govorilo hrvatski. Osim toga spominje mnoga sela koja je proputovao dok je bilježio hrvatske narodne pjesme po Gradišću te govori o susretima sa stanovnicima tih sela, koja su nekad bila hrvatska, a sada su ponijemčena ili pomadžarena (usp. Kurelac 1871: 16). Mate Ujević 63 godine kasnije piše kako je konačan broj Hrvata u Gradišću nešto više od 72 tisuće, što znači da se gotovo 50 tisuća Hrvata ponijemčilo ili pomadžarilo, odnosno kako navodi Ujević: „u Donjoj Austriji ponijemčila su se sva hrvatska sela (još samo tri govore hrvatski) – svega 54 sela, tako da se ponijemčilo oko 80 sela. Pomadžarilo se 17 sela. Ukratko možemo reći, da se ponijemčilo i pomadžarilo oko 100 hrvatskih sela, a toliko ih se po prilici očuvalo“ (Ujević 1934: 24).

Sredinom sedamdesetih godina 20. stoljeća započelo je normiranje i standardizacija gradišćanskohrvatskog jezika, a 1987. godine austrijski Ustavni sud priznaje gradišćanskohrvatski kao drugi službeni jezik u Gradišću (usp. *Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata*⁷). Ranije je bilo puno teže naći izdavača jer gradišćanskohrvatski jezik nije imao jedinstvenu ortografiju pa je zbog toga i najbolje djelo gubilo na važnosti (usp. Vranješ-Šoljan 2004: 347). Današnji gradišćanskohrvatski jezik odlikuju čakavski temelj i ikavsko-ekavski refleks staroga jata zato što većina govora Gradišćanskih Hrvata pripada upravo tom tipu čakavskog narječja, a i kod štokavaca na jugu Gradišća prevladavaju neke čakavske osobine. Zbog toga je svima bilo lako prihvatiti takav nadregionalni jezik, koji im je bio ne samo razumljiv, nego i blizak (*ibid.*). Osim čakavskog temelja, danas gradišćanskohrvatski jezik odlikuje i približavanje standardnom hrvatskom jeziku kakvim se govori i piše u Hrvatskoj, na što je još Ignac Horvat pozivao tako što je u svom članku pozivao narod da uči čist hrvatski govor, te da djeca prouče gramatiku hrvatskoga književnoga jezika (usp. Esih 1933: 9).

---

⁷*Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata*. <http://www.zigh.at/index.php?id=63> [pregled: 30.5.2016.]

U nastavku rada prikazat ćemo što je sve utjecalo na očuvanje hrvatskog jezika i kulture kroz gotovo petsto godina, iako se upotreba drastično smanjila kroz sve te godine.

4.1. Hrvatski centar

Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo i *Hrvatski akademski klub* 1965. godine uselili su u prostorije na adresi Schwindgasse 14 u 4. bečkom kotaru. Prostorije su dobili zahvaljujući zalaganju dugogodišnjeg predsjednika HGKD-a Martina Prikosovića te uz veliku potporu dr. Demetera Linzera i arhitekta Mate Szauera. Ranije ni HGKD ni HAK nisu imali svoje prostorije, nego su selili po različitim bečkim gostionicama. Oba društva sve do danas djeluju i međusobno surađuju u tim prostorijama (usp. Lukenda 2012: 17). Društvene prostorije su 1994. godine proširene te je osnovana krovna organizacija naziva Hrvatski centar (usp. Hrvatske novine⁸). Kao što pišu novine HAK-a *Novi glas* u svom 4. broju iz 2014. godine⁹, prva stanica svakog gradišćanskog studenta koji bi došao u Beč bila je *Hrvatski akademski klub*, odnosno njegove prostorije u Schwindgasse. Gradišćansko-hrvatski centar, kako su prostorije prvotno bile nazvane, proširenjem i profesionalnom infrastrukturom stvorile su temelj za djelovanje mnogih drugih hrvatskih udruga, ne samo gradišćanskim, nego se bave i pomoći negradišćanskim Hrvatima (usp. Seršić 2012: 22).

Hrvatski centar krovna je organizacija mnogim sekcijama među kojima valja izdvojiti folklorne grupe odraslih i djece *Kolo*, *Slavuj* i *Piplići*, mješoviti zbor *Otvorena srca*, tamburašku skupinu HAK-a *Hakovski tamburaši* i *Klub seniorov*. Djelovanje svih tih sekcija usmjereno je prema njegovanju kulture preko organizacije izložaba, predavanja, diskusija, kazališnih predstava, koncerata (*ibid.*) te informiranje, rušenje predrasuda i integriranje u

---

⁸*Hrvatske novine*. <https://hrvatskenovine.at/clanak/30-11-2014/bivsi-predsjednik-hgkd-martin-prikosovic-je-85-ljet> [pregled 25.5.2016.]

⁹*Novi glas*, časopis Hrvatskog akademskog kluba. 4/2014. Str. 3

društvo (usp. Hrvatski centar). Centar je redovito mjesto neformalnih sastanaka pripadnika hrvatske narodne grupe, „usto, sa svojim kafićem u kojem na raspolaganju stoje hrvatske novine i časopisi gradišćanskih Hrvata te hrvatskih manjina u Mađarskoj i Slovačkoj, do danas služi kao mjesto okupljanja, komunikacijski te medijski centar“ (Seršić 2012: 23), a živi od nesebičnog zalaganja mnogih pojedinaca. U Centru je sjedište i hrvatskog tjednika *Hrvatske novine*, uredništva magazina Gradišćanskih Hrvata u Beču *Put*, te *Novog glasa* koji izdaje HAK (*ibid.*). Iz Centra proizlaze sve informacije o aktivnostima i problemima Gradišćanskih Hrvata i drugih manjinskih skupina. Hrvatski centar neprestano jača svoje aktivnosti te je središte kulturnog života Gradišćanskih Hrvata u Beču, a valja napomenuti da igra veliku ulogu i za cjelokupnu hrvatsku narodnu grupu jer gotovo jedna trećina narodne grupe živi u Beču (usp. Hrvatski centar).

4.1.1. Dvojezična grupa *Viverica*

Od 1993. godine roditelji imaju mogućnost povjeriti svoju djecu između 2 godine i 6 godina u ruke triju odgojiteljica u Hrvatskom centru u Beču. *Viverica* je projekt *Hrvatskog gradišćanskog kulturnog društva* gdje se djeca odgajaju u gradišćanskohrvatskom okruženju. Iako djeca dolaze iz različitih krajeva Gradišća, pa tako imaju razlike u govoru, pazi se da se u radu s njima govori standardizirani gradišćanskohrvatski jezik. Posebnost je u tome što se u radu ne koristi samo gradišćanskohrvatski jezik, već i njemački tako da djeca ovladavaju obama jezicima jednako. To omogućuje i djeci koja samo pasivno znaju gradišćanskohrvatski, jer s roditeljima razgovaraju njemački, da u potpunosti ovladaju gradišćanskohrvatskim (usp. Hrvatski centar¹⁰). Vrtić sada djeluje već 13 godina i pokazuje da je takav koncept odličan za djecu jer nauče jezik i ponešto o svojoj kulturi iz koje potječu, bez stavljanja u drugi plan kulturu u kojoj odrastaju. Vrtić je otvoren tijekom svih mjeseci u godini, s iznimkom u kolovozu kada se krajem mjeseca zatvara na dva tjedna, što uvelike pomaže roditeljima jer se ostali vrtići zatvaraju preko ljeta, a zbog mjerodavne pomoći iz sredstava za potpore narodnih grupa cijena je vrlo pristupačna (*ibid.*).

---

¹⁰ Usp. *Hrvatski centar*. <http://www.hrvatskicentar.at/viverica/viverica.html> [pregled: 25.5.2016.]

4.2. Ciljevi Hrvatskog kulturnog društva

Hrvatsko kulturno društvo (HKD) osnovano je s ciljem buđenja, učvršćivanja i širenja narodne svijesti (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*¹¹). Zbog ostvarenja svojih ciljeva, HKD je pokrenuo široku lepezu djelatnosti kako bi prenosio i očuvao hrvatsku riječ. Godine 1931. počeli su tiskati „Male crkvene i školske novine“ koje su bile namijenjene djeci školskog uzrasta. Međutim, socijaldemokrati su uspjeli u svom naumu da se zabrani tiskanje školskih novina. Oni su preko svojih novina *Naš Glas* „sve borbe za hrvatsku kulturu, jezik, narodne običaje i, dakako, manjinska prava proglašavali izdajnicima Austrije“ (Valentić 1973: 25). Prvi su počeli sijati razdor među Gradišćanskim Hrvatima tako što su već 1930. godine počeli s napadima na *Hrvatsko kulturno društvo*. Pripadnici Socijaldemokratske stranke osudili su osnivanje i program djelovanja HKD-a jer su smatrali da će hrvatska djeca ako će učiti hrvatsku kulturu i jezik opet postati građani drugog reda. Međutim, oni nisu nikako htjeli prihvatiti činjenicu da HKD nije bio protiv učenja njemačkog jezika u korist hrvatskog jezika, dapače, organizirao je besplatne tečajeve njemačkog jezika za mlade koji si ga nisu sami mogli priuštiti (usp. *40 ljet HKD* 1969: 16). *Hrvatsko kulturno društvo* uspjelo je opstati zahvaljujući tome što je imalo samo jedan cilj, a to je „uzdruženje svih Hrvatov u Gradišću na očuvanje svoga jezika i kulture“ (Valentić 1973: 26), a ne uplitanje u bilo kakva politička pitanja. *Hrvatsko kulturno društvo* zastupalo je narodne interese i prava, štitilo znanje hrvatskog jezika, osiguravalo bogoslužje na materinskom jeziku u hrvatskim općinama, brinulo se da opstanu običaji, umjetnost, a time i cjelokupni kulturni interes Gradišćanskih Hrvata (usp. Benčić 1973: 46). Osnovani su bili odbori koji su se trebali baviti školskim, crkvenim, glazbenim, novinskim, književnim i povijesnim pitanjima, te je djelatnost HKD-a bila shvaćena kao hrvatski pokret (*ibid.*). Godine 1932. počeli su osnivati *Hrvatske knjižnice*, u Klimpuhu za sjeverni dio, Velikom Borištofu za srednje Gradišće i u Čajti za južno Gradišće, u kojima je bio „skupljen velik broj starijih i novijih hrvatskih knjiga, za poučavanje i zabavu hrvatskog naroda“ (*ibid.*).

---

¹¹ Usp. *Hrvatsko kulturno društvo*.

http://hkd.at/index.php?option=com_content&view=article&id=30&Itemid=156&lang=hr [pregled: 23.5.2016.]

4.2.1. Školovanje na hrvatskom jeziku

Počeci germanizacije Gradišćanskih Hrvata bili su vidljivi odmah po priključenju Gradišća Austriji uvođenjem službe školskog nadzornika koji je trebao voditi strogu kontrolu o podučavanju njemačkog jezika u školama narodnih manjina, te je školovanje na hrvatskom jeziku bilo ključno pitanje u borbi za opstanak Gradišćanskih Hrvata. Mirovnim ugovorom iz Saint-Germaina garantiran je položaj materinskog jezika, što u ovom slučaju znači da je bilo potrebno osnovati instituciju hrvatskih školskih nadzornika te Hrvatskog školskog odreda pri Zemaljskoj vladi (usp. Valentić 1973: 27). Najveći problem bio je nedostatak školskih knjiga na hrvatskom jeziku, te su neki hrvatski učitelji počeli sastavljati tekstove za potrebe školske nastave. Među njima najviše se isticao Ivan Dobrović, predsjednik *Hrvatskog kulturnog društva*, koji je napisao „Tretu Štanku za V – VIII razred hrvatskih narodnih škol Gradišća“, udžbenik koji „ujedno predstavlja i kamen međaš jezične reforme Gradišćanskih Hrvata“ (Valentić 1973: 27). Školska reforma u Gradišću završena je 1934. godine izjednačavanjem vjerskih i državnih škola što je opet potegnulo mnoga pitanja, a najvažnije su pitanje postavile *Hrvatske Novine* i HKD. Oni su izrazili zabrinutost oko toga tko će sad, nakon što država plaća sve učitelje (prije je stanovništvo isplaćivalo polovicu plaće učiteljima u vjerskim školama), vršiti izbor i postavljanje učitelja, odnosno donositi izbor o jeziku podučavanja, jer, naravno, kako je stanovništvo ranije plaćalo učitelje, tako su oni bili Hrvati i podučavali su na hrvatskom jeziku. Nisu samo plaćali učitelje, već su stanovnici sami morali izgraditi školu i uzdržavati je (nabava inventara, ogrjeva, rasvjeta) (usp. Valentić 1973: 26). Zemaljska vlada Gradišća izrazila je svoju dobru volju nakon pritisaka od strane HKD-a te je 1935. godine donijela odluku o postavljanju hrvatskog školskog nadzornika što je omogućilo bolji položaj hrvatske manjine i njenog školstva (usp. Valentić 1973: 28).

4.3. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata do danas

Svim navedenim akcijama pokušalo se razviti narodnu svijest, posebice preko veće naobrazbe. Sve je išlo dobrim tokom sve do preuzimanja vlasti u Austriji od strane nacista koji su od 1938. godine sustavno uklanjali sve hrvatske institucije, da bi tek nakon završetka rata bile ponovno obnovljene (usp. Benčić 1973: 46). Nacisti nisu bili jedini protivnici

hrvatske riječi i hrvatskih institucija, nego i nacionalsocijalisti koji su prijavljivali vlastima djelatnost HKD-a. Njihov je cilj bio preuzeti HKD te su zbog toga 1938. na generalnoj sjednici u Klimpuhu srušili staro predsjedništvo i vodstvo predali u ruke mladim studentima. Predsjednik je postao student Alojz Bilišić, a kasnije Joško Liebezeit. Oni su morali uskoro napustiti vodstvo i prijaviti se na front tako da je je HKD ostao bez vodstva, te je pod vodstvom crkve organiziran otpor Gradišćanskih Hrvata (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*).

HKD je i u ovim teškim vremenima vodio brigu o svojim ciljevima, tako da je preuzeo izdavanje kalendara koje je bilo najvažnije štivo za odrasle, te je započeo s izdavanjem zabavnoga štiva za narod – „Marica Banović“, „Gradišćanke“. U to je vrijeme predsjednik društva ponovno postao Ignac Horvat koji je zapravo pokrenuo već spomenuti kalendar te crkvene i svjetske novine. HKD je priređivao kulturne dane i tiskao Horvatove knjige „Školnik zvonar“ i pripovjetku „Iz naše stare gore“. Nakon Drugog svjetskog rata preuzeo je od *Hrvatskih Novina* izdavanje „Našeg Tajednika“ (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*), a posebno se ističe „Memorandum HKD“ iz studenog 1955. godine upućen austrijskoj vladi i velesilama koje su potpisale Državni ugovor (usp. Benčić 1973: 47). Pozivali su se na 7. članak koji govori o ravnopravnosti, pravu na jezik, školu, kulturne ustanove, na mirni i ljudski razvitak unutar austrijske narodne zajednice. Doduše, austrijske su vlasti vješto izbjegavale dati odgovor te učiniti nešto po tom pitanju. Zbog toga je došlo do zaoštavanja situacije u pitanju prava za hrvatsku manjinu u Gradišću (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*). Kako bi pokazali austrijskom narodu presjek kulturne djelatnosti te time ukazali na državnopravno i egzistencijalno pravo narodne manjine, HKD je organizirao „Festival tamburice u Dolnjoj Pulji, otkriće spomenika Mati Meršiću-Miloradiću (1961) u Frakanavi, proslavu 40-godišnjice *Hrvatskog kulturnog društva* (1969) u Vulkaproduštofu i 50-godišnjice pripadnosti Austriji (1971). U tim se svečanostima izražavala briga za opstanak naroda i želja za osiguranjem najširih mogućnosti u pozitivnom, ljudskom smislu prava i zakona za Gradišćanske Hrvate“ (Benčić 1973: 47). Dakle, ciljevi *Hrvatskog kulturnog društva u Gradišću* koji su čak zapisani u statutu jesu održavanje, osiguranje i ojačanje hrvatske narodne grupe u Gradišću, zastupanje narodnih interesa Gradišćanskih Hrvata, čuvanje manjinskih prava koja pripadaju hrvatskoj narodnoj grupi u Gradišću na temelju sklopljenih međunarodnih ugovora, osiguranje prava na dovoljnu nastavu na hrvatskom jeziku za hrvatske školarce u gradišćanskim školama, osiguranje podučavanja vjeronauka na hrvatskom jeziku u tim školama kao i osiguranje držanja Božje službe u selima s hrvatskim stanovništvom, davanje stipendija onima kojima je potrebno, osiguranje slobodnoga

upotrebljavanja hrvatskoga jezika ispred suda i vlasti i u uredima u životnom prostoru Gradišćanskih Hrvata, čuvanje hrvatskoga jezika, podupiranje hrvatske narodne umjetnosti, narodne kulture i naročito hrvatskih narodnih običaja, izdavanje literarnih djela, postavljanje i održavanje knjižnica, kulturnih domova i centara, formiranje hrvatske grupe za narodnu glazbu, plesove, narodne pjesme, kazališne igre te podupiranje tih istih grupa, organiziranje kulturnih predavanja i priredaba svake vrste, postavljanje i podupiranje gospodarskih poduzeća za ispunjenje predstojećih zadaća, te suradnja sa svim ostalim gradišćanskohrvatskim kulturnim organizacijama te njihovo podupiranje. Da bi se ti ciljevi mogli ostvariti, potrebna su novčana sredstva koja Društvo dobiva članarinom, podupirajućim i dobrovoljnim prinosima, subvencijama, te zaradom od različitih manifestacija i prodaje izdanih knjiga (usp. 40 ljet HKD 1969: 69).

Vijesti o djelatnostima HKD-a doprli su do Hrvatske te su se mnogi divili kako je jedna manjina uspjela kroz toliko godina opstati, očuvati jezik i svijest o podrijetlu. Hrvati su shvatili da trebaju pomoći svojim sunarodnjacima kako moralno tako i materijalno te su osnovali *Društvo prijatelja gradišćanskih Hrvata*, a i društvo *Hrvatski katolički kasino* posvetilo je veliku pozornost Gradišćanskim Hrvatima (usp. 40 ljet HKD 1969: 21).

4.3.1. Radijske i televizijske emisije na gradišćanskohrvatskom jeziku

HKD je molio od austrijskog radija u dva navrata prostor za emisije na hrvatskom jeziku. Molba je temeljena na pravu kojeg imaju na temelju 7. članka Državnog ugovora, u nadi da će uspjeti u svom naumu kao što su uspjeli Slovenci iz Koruške. Kako piše Benčić (1973: 47), austrijski se radio oglušio na obje molbe. Glavni urednik Gerd Bacher argumentirao je da tehnički nije moguće da Gradišće emitira na vlastitom valu, a s obzirom na to da se program emitira za Beč, Donju Austriju i Gradišće nije izvedivo da ORF zanemaruje 99,5 posto njemačkih slušatelja na račun od 0,48% Hrvata koji žele svoju emisiju. Borba za radijske emisije na hrvatskom jeziku nije bila laka, iako je borbenost mladih za te emisije bila velika. Prvi pomak po tom pitanju nazirao se kad se 31. rujna 1978. godine prvi put čula hrvatska pjesma na radiju. Pjesma je toliko dirnula članove HAK-a da su tog istog dana

krenuli u još odlučniju borbu (usp. *Novi glas*, 4/2014, str. 10¹²). Uspjeh je gotovo postao zagaraniran kad je ORF Gradišće u svoj radijski program uveo mjesečnu emisiju naslova „Kennwort Hrvati“. Prve tri emisije bile su dvojezične, a zatim je emisija postala samo hrvatskojezična. Ubrzo se mjesečna emisija pretvorila u tjednu, da bi na koncu 23. prosinca 1979. ORF ipak počeo sa svakodnevnim emitiranjem hrvatskih emisija na radiju: „*Zemaljski študio Gradišće, ki je na početku imao svoje sidišće u Beču, je producirao onda svaki misec trideset uri vlašćega programa. U takozvanoj Gradišćanskoj uri su zaglušale i tambure, bilo je sporadično i prinosov o gradišćanskohrvatskoj literaturi, a upeljali su i hrvatski citat.*“ (Volksgruppen¹³). Točno deset godina kasnije s emitiranjem počinje prva redovita emisija na gradišćanskohrvatskom jeziku, *Dobar dan Hrvati*, koja se emitira nedjeljom od 13:30 do 14:00 sati na ORF-u Gradišće.¹⁴ Od 2016. Godine *Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću* ima i svoj Youtube kanal što je prvi korak novoga medijskoga projekta. Prvi sadržaji kanala su snimke finala GRAJAM-a 2016.¹⁵ (*Gradišćanskohrvatska jačka mladih – natjecanje u pjevanju za školarce*). U budućnosti je planirano stavljanje sadržaja različitih tema na kanal s ciljem uspostavljanja centralnog mjesta za gradišćanskohrvatske videosnimke (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*).

4.3.2. Hrvatski dom

Godine 1971. uspjeli su Gradišćanski Hrvati izgraditi svoj Hrvatski dom u Željeznom (Eisenstadtu) te su time ostvarili barem jednu težnju, iako u tom razdoblju još nisu bili uspjeli u ostvarenju želje za hrvatskim jezikom na radiju ili televiziji (usp. Benčić 1973: 47), a 2003. godine ostvarila se i druga želja HKD-a, biti zastupan uredom i u južnom Gradišću, naime u Borti. Time je olakšana komunikacija svim Hrvatima južnog Gradišća. Društvo već dugo ima zaposlene profesionalne tajnike i tajnice koji se brinu za operativno djelovanje društva. Do

---

¹² Moderator radija tada je izjavio: „Das war eine Premiere auf Radio Burgenland. Das erste Mal Marijana – ein kroatisches Lied von den Dubrovatzki Trubaduren; ich war am Wochenende auf so einem Krowodnfest, da hat so eine junge laute Musikgruppe das Lied gespielt.“

¹³ Volksgruppen. <http://volksgruppen.orf.at/hrvati/stories/2626833> [pregled: 24.5.2016.]

¹⁴ Usp. <http://volksgruppennv1.orf.at/hrvati/visti/stories/98453.html> [pregled 24.5.2016.]

¹⁵ https://www.youtube.com/channel/UCK4mIO_1i3Y9WjfDtz5dWjg [pregled: 27.5.2016.]

2011. Društvo je imalo takozvanu „živu subvenciju“, osobu koja je bila zaposlena kod Zemaljske vlade Gradišća te je djelovala za društvo. Nažalost, ovaj se program nije obnovio nakon što se ta osoba umirovila. Društvo ima danas oko 3200 članova, a nekada je taj broj bio veći od 3500 (Gabriela Kuzmić, tajnica *Hrvatskog kulturnog društva u Gradišću*)¹⁶.

Zbog uskraćivanja „žive subvencije“ i nepovećavanja subvencije za aktivnosti manjinskih grupa u Austriji, djelovanje Društva danas je sve teže. Sredstva za manjinske grupe koja su bila isplaćivana prije 20 godina nisu se nivelirala u skladu s inflacijom pa je tako svota postala efektivno manja. Danas su najvažniji projekti oni koji se tiču djece jer, kao što i sami kažu, „mladina je budućnost našega naroda“ (*Hrvatsko kulturno društvo*¹⁷). Priređuju jezične tečajeve u Hrvatskoj i po selima, hrvatski kamp preko ljeta, naobrazbene dane u Hrvatskoj, natjecanja u govoru ili pjevanju školske djece i hrvatski *disco*, a osim toga Društvo je proširilo svoje djelovanje na područje sporta pa organizira nogometni kup, kuglanje, biciklizam i ostalo, a težište je ležalo i u utemeljenju i podupiranju tamburaških grupa. Osim toga, bave se i izdavačkom djelatnošću pa su izdali različite igre na gradišćanskohrvatskom jeziku, audio i video kasete, materijal i pomagala za učenje jezika i pjevanje. Na području obrazovanja odraslih u selima se također nude različite aktivnosti između kojih izdvajamo čitanje i skupno pjevanje, tečajeve jezika i tečajeve za ručni rad. Dobar pokazatelj prezentnosti hrvatske kulture u gradišćanskim selima različite su kazališne predstave čije videosnimke *Hrvatsko kulturno društvo* čuva u svojem uredu u Željeznom (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*).

Bez obzira na sve nedaće na koje nailazi i nailazio je tijekom 87 godina, HKD ostaje i danas „središnjica kulturnog i prosvjetnog rada kod Gradišćanskih Hrvata“ (Benčić 1973: 47), a njihova borba za očuvanje hrvatskog jezika u vrtićima i školama traje sve do danas, iako je postignut veliki uspjeh organiziranjem dvojezične Glavne škole u Velikom Borištofu i dvojezične gimnazije u Borti (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*).

---

¹⁶ Podaci dobiveni u uredu *Hrvatskog kulturnog društva* u Željeznom (Eisenstadtu) od tajnice Društva, gospođe Gabriele Kuzmić, za vrijeme boravka na Erasmus plus stručnoj praksi u Hrvatskom svjetskom kongresu u Austriji.

¹⁷ *Hrvatsko kulturno društvo*.

http://www.hkd.at/index.php?option=com_content&view=article&id=82&Itemid=125&lang=hr [pregled: 28.5.2016.]

4.3.3. Jezična inicijativa Košić

Košić je projekt koji je osmislila počasna predsjednica *Hrvatskog kulturnog društva* Zlatka Gieler po modelu kakav je postojao ranije u Njemačkoj. Smisao *Košića* je da se djeca nakon nastave pod nadzorom učitelja i pedagoga nastave zabavljati i igrati na hrvatskom jeziku. Tako kroz igru vježbaju hrvatski jezik. Glavni koordinator Košića je dr. Valentin Grandić, bivši blagajnik HKD-a. S projektom se krenulo školske godine 2000./2001. u 9 osnovnih škola, a pohađalo ga je 195 djece. Do ljeta 2010. godine sveukupno 1071 dijete prošlo je kroz projekt gdje su usavšili gradišćanskohrvatski jezik.

4.3.4. Skupljanje građe o životu i običajima Gradišćanskih Hrvata

Hrvatsko kulturno društvo željelo je ponovno vratiti u život ručni rad te obnoviti nošenje narodne nošnje, „i to za djevojke posavsku narodnu nošnju, a za starije žene jednostavniju narodnu nošnju s narodnim ukrasima“ (Ujević 1934: 84). Župnik u Novoj Gori Ignac Horvat, koji je postao predsjednik HKD-a 17. kolovoza 1932. godine na skupštini održanoj u Pandrofu, došao je na ideju da *Hrvatsko kulturno društvo* počne sakupljati narodno blago. Na ideju je došao nakon boravka u Zagrebu gdje je imao prilike susresti se s *Osnovom za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* dr. Ante Radića. Nakon Horvatove inicijative svećenici, učitelji, gimnazijalci i ostali koji „hrvatski misle, osjećaju i rade“ dali su se na sakupljanje narodne građe (usp. Esih 1933: 11).

Narodne pjesme do 19. su se stoljeća prenosile usmenim putem, a Gradišćanski Hrvati uspjeli su u glazbi sačuvati „svoj posebni hrvatski značaj“ (Sučić 1973: 123). Osim pjesama koje su ponijeli sa sobom iz stare domovine, preko gradišćanskih trgovaca kasnije su preuzeli mnogo hrvatskih napjeva, iako su većinom očuvali samo riječi tekstova, dok su melodiju držali za nešto sekundarno, manje bitno, pa su se navikli na glazbu svoje okoline, odnosno njemačkih i mađarskih susjeda, i nju dijelom prihvatili kao svoju. Najzaslužniji za očuvanje narodnih tekstova iz Gradišća je Fran Kurelac koji je skupio 700 narodnih tekstova u svojoj knjizi *Jačke ili narodne pêsme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i željeznoj na Ugrih* (ibid.). Očuvanje tekstova narodnih pjesama bitno je kako bi

se očuvala svijest o pripadnosti nekom narodu, ne kaže se uzalud da se u narodnoj pjesmi ogleda duša i srce naroda (*ibid.*). Njega možemo smatrati prvom osobom koja je započela proces upoznavanja Hrvata s prekograničnim sunarodnjacima i obrnuto (usp. Vranješ-Šoljan 2004: 348). Preko pjesama njegovali su i prenosili s koljena na koljeno ljubav prema staroj domovini i svojem podrijetlu. Narodnu pjesmu čuvali su mnogi zborovi koji su postojali gotovo u svakom selu sve do Drugog svjetskog rata, a do procvata je došlo upravo između dva svjetska rata zbog nacionalnog buđenja studenata. Međutim, Drugi svjetski rat uništio je taj procvat te se sve do danas neka pjevačka društva nisu uspjela oporaviti. Jedna od iznimaka su mladi tamburaši u Dolnjoj Pulji koje je okupio Albin Čenar (usp. Sučić 1973: 127). Oni su oduševljavali mlade hrvatskih sela zabavljajući ih na svatovima i zabavama.

Godine 1988. upravo za njih čuo je mladi predsjednik i koreograf Kulturno umjetničkog društva *Braća Radić* Visoko iz Varaždinske županije, Branko Mateković, preko televizijske emisije. Svidjelo mu se kako tamburaški zbor iz Dolnje Pulje pjeva i svira tambure te im je odlučio poslati pismo u kojem ih poziva na suradnju¹⁸:

---

¹⁸ Prilog iz arhiva KUD-a *Braće Radić* Visoko: Pismo koje je predsjednik KUD-a *Braće Radić* Visoko uputio folklornoj skupini *Hajdinjaki* iz Dolnje Pulje.

AMATERSKO KULTURNO UMJETNIČKO DRUŠTVO

"BRAĆA RADIĆ" V I S O K O

Visoko, 25. 02. 1988. godine

42224 Visoko, Visoko 20

Folklornoj skupini "HAJDINJAKI" iz Donje Pulje
GRADIŠĆE (Burgenland), AUSTRIJA

Poštovani!

Obraćamo vam se ovim pismom kao čuvari naše narodne hrvatske tradicijske kulturne baštine, naših narodnih pješača, plesova, nošnje i običaja sa ovog dijela naše domovine koji zovemo Hrvatsko Prigorje. Naše mjesto Visoko nalazi se na pitomim obroncima Kalničkoga gorja i po prvi puta u povijesti spominje se u pisanim dokumentima 1343. godine. To je Varaždinska regija, a od samog grada Varaždina udaljeni smo oko 35 km. prema Zagrebu. U mjestu Breznica idući starom cestom Varaždin Zagreb odvaja se cesta koja vodi prema gradu Kriševci. i onda tu odmah na petom km smjestilo se mjesto Visoko koje od vjeka ima bogat kulturno-zabavni život. Naše društvo djeluje od 1970. godine. Broji 36 aktivnih članova koji rade u pjevačkoj, folklornoj, tamburaškoj i dramsko recitatorskoj sekciji. Kao kulturno-umjetničko društvo već smo dugo imali želju za uspostavom kulturne suradnje sa našim Gradišćanskim Hrvatima koji žive u susjednim nam zemljama. Kao predsjednik Udruge slučajno sam ovih dana gledao na TV - Zagreb jednu emisiju o vama i vašem aktivnom radu koji se posebno ističete među folklornim skupinama srednjeg Gradišća te sam predložio svojim članovima da vam se javimo jednim pismom sa željom za uspostavom prijateljskih odnosa i suradnje. Bilo bi nam osobito drago da ta suradnja bude prihvaćana i sa vaše strane. Zato vas pozivamo da razmotrite tu našu želju o zajedničkoj suradnji te nam se što prije javite. Ako do suradnje dođe veselimo se našem prvom susretu bilo kod nas ili kod vas u Donjoj Pulji.

Sa osobitim štuovanjem

Predsjednik
Branimir Mateković
Mateković

Nakon nekog vremena odgovorili su da su svakako za suradnju te se sve pripremalo za njihov dolazak. Svi mještani općine Visoko bili su uzbuđeni jer mnogi od njih nisu znali da postoje Hrvati koji su napustili domovinu u 16. stoljeću, iselili u Gradišće i još uvijek njeguju stare hrvatske običaje i pjesme. Kao što i samo *Hrvatsko kulturno društvo* kaže, hrvatski je jezik temelj njihova prirodnog identiteta, ali Gradišćanske Hrvate po cijelom svijetu poznaju u prvom redu po njihovim tamburicama i jačkama, odnosno da su pomoću HKD-a tamburaši postali najpopularniji glasnici (usp. *Hrvatsko kulturno društvo*¹⁹). Narodna glazbala bila bi u potpunosti nestala da Društvo nije poticalo uporabu tamburice u hrvatskim selima (usp. Ujević 1934: 84). Tê 1989. godine predvođeno predsjednicom Jelkom Perušić četrdesetak članova *Hajdenjaka* izvelo je u Visokom cjelovečernji program. Najprije su izveli nekoliko narodnih pjesama koje su i podrijetlom iz Dolnje Pulje:

[1] Tovarushi moji

Tovarushi moji, ča ću vam povidat
da ćemo si morat: liter zapovidat
Pak se ga napijemo, i se veselimo,
pak si mo kroz selo: veselo jačimo
Rožica rumena, ne budi s kamena,
ne škilji iz okom: kad sam pod oblokom
Jur ti dugo stojim, pred oblokom tvojim
jur ću se zamirit: tovarušem mojim.
Cilo lanjsko leto, šimfala si na me:
si li roža za me.
Ako ju ne date, pak si ju držite,
pak si ju držite, pak si ju va štalu:
za jasje svežite.
Dajte joj slamice, i hladne vodice,
a ja ću veselo: život prez rožice
Ar takovih rožic, kot si ti je drugdir,

---

¹⁹ Hrvatsko kulturno društvo.

http://hkd.at/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=134&lang=hr [pregled: 31.5.2016.]

ji va svakoj grabi: ne nek Dolnoj Pulji.

Tovaruši moji, ča ću vam povidat,
da ćemo si morat druge rože iskat.
Na Pulji je jedna, ke me srce ljubi,
ka meni čudakrat: drago srce veli.
Drago srce moje, ne hodi na sunce,
ar ćeš se ušušit: kot se v lozi drivee.

[2] Skroz uz Čavu

Skroz uz Čavu raste trava zelena,
a nju žanje jedna lipa rožica.
Hrvatice jesu lepe hej-ej hoj hej hoj,
va šari u pleći o va svileni rupci šeću
se po ulici.

Ki si kani najti jednu rožicu,
taj će dojt na Pulju po nju.
Dolnoj Pulji jesu lepe, hej, jehoj, hej, jehoj,
jesu Hrvatice, mile golubice,
ljubezne kot rožice.

[3] Stari tamburaši

Tamburaši, tamburaši, rado vino piju,
kad im liter na stol dojde onda se nasmiju.
A zatim pak i zarižu da se svim pete nadižu.
Donesite nam liter vina ar drugače ćemo
žajni ostati.

[4] Zvana Dolnje Pulje

Zvana Dolnje Pulje gusta je lozica
va njoj je zaspala ta moja rožica.
Išal sam ja junak, ju vu lozu iskati
da bi si ju našel, kade će ležati.
Kade će ležati, još prelipše spati
i na me klinčaca preteško čekati.
pital sam ja junak zelenu travicu
je li nij vidila tu moju rožicu.
Zelena travica mi je povidala
da se je rožica miljano plakala.
Poj nek mladi junak po uskoj stazici.

[5] Vinska jačka

Još nijedan Puljanac nije prodal vina
Ar mu ga je popila njegova družina,
Pijmo ga, pijmo ga, čer do dana bijeloga,
čer do dana bijeloga.
Posluhnite nek ljudi, čaj' žena činila,
i ona je kod lagva, rado lakomila.
Pijmo ga, pijmo ga, čer do dana bijeloga,
čer do dana bijeloga.
Tu furulu bučicu va lagov zatakne,
kad jo j' vino kod grčke veselo odmakne.

Nakon toga izveli su Borištofsko kolo, *tance* i *jačke*²⁰ koje su zabilježili kod starih ljudi u Velikom Borištofu. S obzirom na to da je Veliki Borištof nadaleko poznat po svom razvijenom vinogradarstvu, djevojke tamo plešu s bocama na glavi koje su napunjene crnim vinom.

[6] Oj javore, javore

Oj javore, javore, z tebe drivo najbolje
z tebe gusle lipo graju, kad soldati marširaju, hej!
Oj javore, javore, spuštaj grane do dolje!
Neka gusle lipo igraju, kad soldati marširaju, hej!
Sedam osam govori, da me dika ne voli.
Al' me voli, al ne voli, života mi moga, hej!

[7] Marica, rožica ča te prosim

Marica, rožica ča te prosim
zelenu kiticu rado nosim
zelena je kot i trava
Marica, rožica budi zdrava.
Zelena kitica lipo diši

Kasnije su izveli pjesmu i ples iz svakog dijela Gradišća, a potom se zabava održala dugo u noć. Bili su oduševljeni prijemom u Visokom, te su odmah iduće godine pozvali KUD *Braće Radić* Visoko u posjet u Dolnju Pulju. Suradnja se nastavila tako da su već 1992.

---

²⁰ Plesove i pjesme. Riječ *jačke* dolazi od riječi djačke, djački jezik – latinski jezik koji se upotrebljavao u liturgiji, a potom za pjesme na latinskom koje su iz crkve istisnule slavenske pjesme, da bi se na kraju značenje proširilo pjesmu (djačka pjesma – djačka – jačka) (usp. Gradišćanski Hrvati 1973: 159).

godine ponovno došli u Visoko gdje su se po prvi puta održali, danas već tradicionalni, *Lipanski susreti* zborova i tamburaških sastava²¹.

[8] Imala je majka

Imala je majka jedinoga sina;
aj toga je v petak glava zabolila.
A v subotu su mu skupa zazvonili;
a v nedelju su ga na cinter nosili.
Si su ljudi prošli, mila je ostala,
nad miloga grobom žalosno plakala.
Kako bi mi bilo u črne zemlice,
tužno mi za tobom, moje drago srce.
Kad bih te imala još na ovom sviti
morali bismo mi itak svoji biti.

Narodna pjesma iz Frakanave

[9] Svekrva j' svekrvu karala

Svekrva j' svekrvu karala
ča joj je to za snahu dala:
„Oj, Bože dragi – Oj, Bože mili“
ča joj je to, ča joj je to za snahu davala.
Zagledala j' ure va hiži,
začela se j' čudno čuditi:
„Oj, Bože dragi – Oj, Bože mili“
ča je to za simo tamo, va vašoj hiži?
Zagledala j' metlu na veži,
začela se j' čudno čuditi:

---

²¹ Podaci dobiveni od Branka Matekovića, predsjednika KUD-a *Braće Radić* Visoko od 1975. godine – iz spomenica i arhiva KUD-a, odakle su i sve pjesme preuzete.

„Oj, Bože dragi – Oj, Bože mili“
ča je to za šebrkalo va vašoj hiži?
Zagledala j' prelac va hiži,
začela se j' čudno čuditi:
„Oj, Bože dragi – Oj, Bože mili“
ča je to za kolotalo va vašoj hiži?

Narodna pjesma iz Fileža

[10] Ptica sidi na topoli

Ptica sidi na topoli, trajrara, rarara
trajrara, rarara – na topoli
Povi mila ča te boli, trajrara, rarara
trajrara, rarara – ča te boli
Glava boli, srce boli, kad mi mili
drugu ljubi – trajrara rarara

Narodna pjesma iz Novog Sela

[11] Stan' se, mila, stani

Stan' se, mila, stani i vrata mi otvori,
da se klinčec s tobom, roža, razgovori.
Neka ti otpiva, ka te je čer dvorila,
dokle je na turmu jedna ura bila.
Volim ja tisućkrat prez klinčaca biti,
nek ću hinbenomu junaku otpri.
Ne znaš već ti, ne znaš ča s' rekla na veži
da ti moja ljubav vsa na srcu leži.
Spomeni se 'z riči, ke si rekal na pragi,

da ćeš vekom biti moj ljubljani dragi.
A sada te dugo nij' bilo k nam,
ča je uzrok tomu, tužna, roža, ne znam.
Da ćeš se ženiti, to sam roža znala,
da ćeš drugu zeti, nisam verovala.
Hitit ću ti prsten va diboki zdenac,
da bude hudobnoj vsoj ljubavi konac.
Bože, ti se nek' daj devetkrat uženit,
a ni s jednom traga srca razveselit.

Narodna pjesma iz Cogrštofa

Fran Kurelac piše kako nije mogao u svojoj zbirci pjesama *Jačke* odvojiti narodne pjesme od učenih jer se granica između narodnih i nenarodnih pjesama nigdje ne isprepleće toliko kao kod Gradišćanskih Hrvata, a razlog tome navodi to što su se jezik u školama i jezik kojim se govori u svakodnevnom životu u potpunosti izjednačili, a jedino se po tome moglo razabrati je li nešto narodna pjesma ili je potekla iz škole (usp. Kurelac 1871: 55). Gradišćanski Hrvati najviše njeguju ljubavne pjesme, koje prema Ujeviću predstavljaju najljepše bisere narodne lirike, dok ne postoji velik broj junačkih pjesama što on pripisuje tome što su Hrvati naseljeni u Gradišću tihi, srdačni i blage ćudi što je razlog da su u dobrim odnosima sa svojim susjedima Nijemcima i Mađarima (usp. Ujević 1934: 35).

Prirodna je potreba čovjeka da u pjesmu pretoči svoje osjećaje, stoga ne čudi da i kod Gradišćanskih Hrvata prednjače dva motiva, a to su ljepota i ljubav (usp. Botica 2005: 134). Usmene lirske pjesme najčešće nemaju rime ni događajnosti, sve se svodi na osjećajnost. U pjesmama narod iznosi svoje boli i nade, želje i snove te daje sliku svoje posebne osobnosti (usp. Ujević 1934: 52). Narodne pjesme pokazuju životne zgrade bez uljepšavanja i dotjerivanja, ne u smislu da pripovjeda o nekom događaju, već opisuju osjećaje i čuvstva koja vežu uz dotični događaj.

Motive za lirske usmene pjesme Gradišćanski su Hrvati prenijeli iz stare domovine u novu postrojbenu, tako da imamo motiv *snene djevojke u prirodi* [4] i ljubavna očitovanja [2], [7] i [11] (usp. Botica 2000: 143), a u ljubavnim se očitovanjima miješaju „maštanja i nadanja, čežnje i strepnje, ushit i strah“ (Botica 1996: 27). Botica (*ibid.*) također smatra da su

najčešće korištena imena u usmenoj lirici Mara i Ivo, što se ogleda i ovdje jer u pjesmi [7] nalazimo izvedenicu imena Mara, a to je Marica. Mnogi folkloristi smatraju kako se u usmenoj književnosti zapaža povijesnost, te ispremiješanost sjećanja na osobe, prijašnja vremena i događaje (usp. Bošković-Stulli 1999: 13), a tekst, koji je stvoren u nekoj zajednici i koji se prenosi s koljena na koljeno, ostaje u optjecaju sve dok ima neku funkciju (usp. Botica 1996: 15). Gradišćanski su Hrvati preko pjesama sačuvali vezu sa svojom prošlošću jer su preko usmene književnosti sačuvani vjerovanje, moral, umjetnost i običaji (usp. Botica 1996: 16). U baladama je najčešće tematizirana smrt jednog ili oba ljubavnika [8], a njihova je posebnost to što sadrže i epske i lirske elemente iako su im lirski elementi izraženiji. Cijela je pjesma otužna, a kraj je uvijek tragičan.

4.3.5. Oblikovanje sjećanja kod Gradišćanskih Hrvata

Gradišćanski Hrvati nakon dolaska u novi životni prostor trebali su poduzeti određene napore kako bi stvorili novi početak, nisu imali ništa na što bi se oslonili jer dočekala ih je nova domovina koja je u mnogočemu bila različita od njihove postojbine. Međutim, u svakom pojedincu utkano je mnogo navika i vjernosti pa je prije svakog novog iskustva naš um ograničen shematskim okvirom, odnosno tipičnim obrisom doživljenih stvari (usp. Connerton 2005: 11). Kod Gradišćanskih se Hrvata povijest prenosila usmenim putem, stariji su govorili mlađima o domovini koju su morali napustiti te o pjesmama i običajima koje su ponijeli sa sobom. Connerton piše da usmene povijesti žele oživjeti ono što bi inače ostalo „lišeno svakog glasa i zapretno“ (Connerton 2004: 30), što kod Gradišćanskih Hrvata možemo usporediti s time da bi velik dio nasljeđa koji danas nalazimo kod njih bio u potpunosti izgubljen da se pitalo državne aparate koji su građane ustrajno lišavali njihova pamćenja (Connerton 2004: 23) tako što im se nametala mađarska i njemačka kultura te jezici.

Očuvanju sjećanja pridonosi i neformalna usmena komunikacija uključujući i priče iz životne svakodnevice, narative djetinjstva, predaje, pa na koncu konca čak i tračeve, sve je to osiguravalo određenu razinu sjećanja zajednice i uspostavljalo kohezivne veze među njezinim članovima te osiguravalo život jezika. Većina Hrvata naselila je sela što znači da su bili okupljeni na manjoj površini te se znalo tko živi u kojoj kući. Sela obično imaju okupljalište, odnosno mjesto gdje se na kraju dana svi sastanu nakon mukotrpnih poslova te

prepričavaju događaje od toga dana. U gradu toga nema, a „na taj način selo neformalno izgrađuje neprekidnu povijest vlastite zajednice: povijest u kojoj svatko portretira i svatko je portretiran, i u kojoj portretiranje ne prestaje nikada. Tako gotovo i ne preostaje prostora za predstavljanje sebe u svakodnevnom životu jer se pojedinci uglavnom sjećaju zajedno“ (Connerton 2004: 28).

5. Daljnja borba za opstanak hrvatskog jezika u Austriji

Borba za opstanak i njegovanje hrvatskog jezika u Austriji traje sve do danas. Na inicijativu veleposlanice Republike Hrvatske Vesne Cvjetković u Beču se 20. svibnja 2016. godine održala Osnivačka skupština *Austrijskog društva za kroatistiku* (usp. CroExpress²²). Skupštini se isprva obratio u ime inicijativnog odbora i utemeljitelja društva Petar Tyran, urednik Hrvatskih novina, što upućuje na to da u borbu za očuvanjem ulaze Hrvati i Gradišćanski Hrvati udruženim snagama. Veleposlanicu je na ideju ponukala problematika hrvatskog jezika u Austriji, posebice teškoće s kojima se Hrvati susreću u nastavi hrvatskog jezika, ali i na Sveučilištu gdje se i dalje uči bosansko-hrvatsko-srpski jezik, iako je hrvatski jezik 2013. godine priznat 24. službenim jezikom Europske unije.

Osnovni su ciljevi Austrijskog društva za kroatistiku uspostavljanje i razvijanje međusobne komunikacije austrijskih kroatista, razmjena znanja i iskustava, promicanje studiranja i proučavanja hrvatskog jezika, književnosti i kulture te poboljšavanje kvalitete nastave i znanstvenog rada u području hrvatskog jezika, književnosti i kulture u austrijskim školama i sveučilištima (*ibid.*). Na skupštini je također donesena odluka o „imenovanju članova uredničkog vijeća za izdavačku djelatnost te potrebe utemeljenja sekcija koje će se baviti problematikom nastave hrvatskog jezika u nastavi materinskog jezika, nastavi na sveučilišnoj razini kao i sekcija čiji će cilj biti poboljšanje ponude udžbenika i pomagala za nastavu hrvatskog jezika na svim razinama“ (*ibid.*).

---

²² CroExpress. <http://croexpress.eu/vijest.php?vijest=7876>. [pregled: 14.6.2016.]

6. Zaključak

Danas je pitanje identiteta i upotrebe materinskoga jezika zaštićeno Poveljnom o temeljnim pravima Europske unije (Članak 21. i Članak 22.), no to nije oduvijek bilo tako te su se Hrvati koji su se doselili na područje Gradišća susretali s nizim problema – prozivalo ih se građanima drugog reda, nasilno im se provodila germanizacija i mađarizacija, te nisu imali mogućnosti u školi učiti materinski jezik.

Ovim je radom ukazano na presudnu ulogu koju su udruge imale u podizanju svijesti o važnosti očuvanja kulture koju su Gradišćanski Hrvati ponijeli sa sobom tijekom seobe. Udruge su bile jedino mjesto gdje su se sunarodnjaci i istomišljenici okupljali te stvarali nove ideje kako što više doprinijeti da porijeklo ne padne u zaborav, iako u nimalo lakom okruženju. Prepoznale su važnost i očuvale su ne samo kulturu praotaca, već i hrvatski jezik u današnjoj Austriji, a upravo je to i bio njihov cilj od osnivanja kao što smo i prikazali.

Iako je i sam put osnivanja bio mukotrpan, od neformalnih okupljanja u tadašnjim gostionicama i salonima te kovanja planova, preko prvog službenog osnivanja udruge, te prestanka djelovanja udruga zbog različitih faktora pa sve do pluralizma s kojim se susrećemo danas, udruge su osvajale važan prostor u zajednici Gradišćanskih Hrvata te doprinijele očuvanju hrvatskog jezika i kulture kroz petsto godina koliko se već Gradišćanski Hrvati nalaze izvan svoje matične domovine s kojom u prošlosti nisu bili toliko povezani. Pretpostavlja se da bi bez svakodnevne borbe udruga broj osoba koji govore hrvatski jezik bio još manji, nego je to danas.

Sažetak

U radu se opisuje nastanak gradišćanskohrvatskih udruga, njihov cilj, te uloga tih udruga u očuvanju hrvatskog jezika i kulture u današnjoj Austriji. Istražila se uloga tradicijske kulture i usmene književnosti te napjevi koji su preko izvođenja u repertoarima različitih kulturnih udruženja ostali sačuvani do danas. Pokazuje se kako su udruge osnivane – od neformalnih okupljanja u tadašnjim gostionicama i salonima, preko službenog osnivanja prve udruge (*Hrvatsko kulturno društvo*) – te na koji su način osvajale važan prostor u zajednici Gradišćanskih Hrvata. Uz to, prikazuje se kojim su manifestacijama strukturirale pamćenje i sjećanje zajednice.

Ključne riječi: *Gradišćanski Hrvati, gradišćanskohrvatske udruge, HKD, Hrvatski centar, HAK*

Key words: *Burgenland Croatian, Burgenland Croatian's associations, HKD, Croatian Center, HAK*

7. Literatura:

7.1. Knjige i znanstveni članci:

BENČIĆ, Nikola (1973) Gradišćanski Hrvati između jučer i sutra. U: *Gradišćanski Hrvati*. Uredili: Zvane Črnja, Mirko Valentić, Nikola Benčić. Str. 41–59. Zagreb: Čakavski sabor.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1978) Usmena i pučka književnost. U: *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 1. Str. 152-217. Zagreb: Liber-Mladost.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1999) *O usmenoj tradiciji i o životu*. Zagreb: Konzor.

BOTICA, Stipe (1996) *Usmene lirske pjesme*. Zagreb: Matica hrvatska.

BOTICA, Stipe (2000) Kontinuitet hrvatske usmene književnosti. U: *Umijeće interpretacije: zbornik radova u čast 80. godišnjice rođenja akademika Ive Frangeša*. Str. 143-148. Zagreb: Matica hrvatska.

BOTICA, Stipe (2005) Trajno živa usmenoknjiževna baština. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. Zagreb. God. XLII. Br. 2. Str. 127-154.

BRABEC, Ivan (1973) Hrvatski govori u Gradišću. U: *Gradišćanski Hrvati*. Uredili: Zvane Črnja, Mirko Valentić, Nikola Benčić. Zagreb: Čakavski sabor.

CONNERTON, Paul (2004) *Kako se društva sjećaju*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.

40 ljet HKD – 40 ljet na djelu za narod (1969) Uredio: Feri Sučić. Željezo: Rötzer-Druck.

ESIH, Ivan (1933) *Gradišćanski Hrvati*. Zagreb: Izdanja društva Gradišćanskih Hrvata u Zagrebu.

FERCSAK, Michaela (2010) *Urbanisierung einer Volksgruppe. Die Arbeitsmigration Burgenländischer Kroaten nach Wien 1870–1945*. Diplomski rad. Beč.

GIELER, Mirjana; KORNFEIND, Julia. *Povijest Gradišćanskih Hrvata do kraja 20. st.* http://www.zigh.at/platforma.sites.djangohosting.ch/media/files/gh_novo.pdf [preuzeto: 2.5.2016.]

Gradišćanski Hrvati (1973) Uredili: Zvane Črnja, Mirko Valentić, Nikola Benčić. Zagreb: Čakavski sabor.

Jačkar: hrvatske narodne jačke iz Gradišća (1967) Sabrao: Martin Meršić. Redakcija i komentari: Vinko Žganec. Čakovec: Novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće.

KURELAC, Fran (1871) *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga : po župah Šoprunskoj, Mošonjskoj i Želěznoj na Ugrih*. Zagreb: Slovi Dragutina Albrechta.

LOZICA, Ivan (1990) *Izvan teatra : teatrabilni oblici folklora u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa.

LUKENDA, Marko (2012) *Živjeti negdje drugdje*. Beč: Hrvatska katolička misija.

MERŠIĆ, Mate (1978) *Jačke*. Eisenstadt: Hrvatsko štamparsko društvo.

Povijest i kultura Gradišćanskih Hrvata (1995) Uredio: prof. dr. Ivan Kampuš. Zagreb: Kerschoffset.

SERŠIĆ, Josip (2012) *Kroatisches Wien / Hrvatski Beč*. Beč: Carl Gerold's Sohn Verlagsbuchhandlung KG.

SUČIĆ, Feri (1973) Narodna pjesma i glazba u Gradišću. U: *Gradišćanski Hrvati*. Uredili: Zvane Črnja, Mirko Valentić, Nikola Benčić. Str. 123–128. Zagreb: Čakavski sabor.

ŠČUKANEC, Aleksandra (2011) *Njemačko-hrvatski jezični dodiri u Gradišću*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.

UJEVIĆ, Mate (1934) *Gradišćanski Hrvati*. Zagreb: Tiskara narodne prosvjete

VALENTIĆ, Mirko (1973) Novija povijest Gradišćanskih Hrvata. U: *Gradišćanski Hrvati*. Uredili: Zvane Črnja, Mirko Valentić, Nikola Benčić. Str. 15–41. Zagreb: Čakavski sabor.

VRANJEŠ, Božena (1976) Novinstvo gradišćanskih Hrvata do drugog svjetskog rata. U: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 8/1. Str. 365–414.

VRANJEŠ-ŠOLJAN, Božena (2004) Gradišćanski Hrvati i Hrvati: kako smo se upoznali. U: *Spomenica Filipa Potrebiće*. Uredio: M. Matijević Sokol. Zagreb: FF Press.

VRANJEŠ-ŠOLJAN, Božena (2005) *Gradišćanski Hrvati između tradicije i suvremenosti*. Zagreb: Educa.

7.2. Novine i časopisi:

Hrvatske Novine: 23. prosinca 1922.

11. siječnja 1923.

1. ožujka 1930.

15. ožujka 1930.

Novi glas, časopis Hrvatskog akademskog kluba. 4/2014.

3/2015.

7.3. Internetske stranice:

CroExpress. <http://www.croexpress.eu/>. [pregled: 14.6.2016.]

Hrvatske novine. <http://hrvatskenovine.at>. [pregled: 24.5.2016.]

Hrvatski akademski klub. <http://www.hakovci.org>. [pregled: 24.5.2016.]

Hrvatski centar. <http://www.hrvatskicentar.at/>. [pregled: 25.5.2016.]

Hrvatski znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata. <http://www.zigh.at> [pregled: 25.5.2016.]

Hrvatsko kulturno društvo. <http://hkd.at/index.php?lang=hr>. [pregled: 2.5.2016.]

Volksgruppen. <http://volksgruppen.orf.at>. [pregled: 24.5.2016.]